

Жак-Ів Кусто – знаменитий французький дослідник Світового океану, фотограф, режисер, винахідник, автор багатьох фільмів і книг.

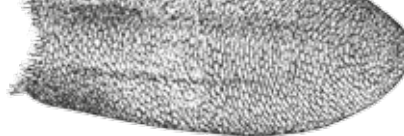
Жак-Ів Кусто, Ів Пакале

БОБРИ

Мускус

У декількох метрах від себе ми помічаємо щось схоже на мініатюрний острівці діаметром у декілька дюймів. З-під води виступає шатро з нагромаджених гілок, тростини і мокрої трави – „пахуча гірка”. Інколи бобри додають сюди ще трохи каменів або грязюки. Але найважливіше – бобер ронить на цю купу декілька крапель свого мускусу, або бобрового струменя, який називають „підписом бобра”. Я наближаюсь. І мій нюх, звичайний атрофований нюх *Homo sapiens*, дуже чітко доносить до мене це пахуче „послання” бобра. Якби ще я вмів розуміти його смисл...

Хвіст бобра

Передні і задні лапи бобра

„Пахучі гірки”, або купи-сигнали (англійською – sing heaps) слугують бобру для маркування території. Це його особисті кордони, вказівники, які попереджують сусідів: „Увага! Тут починається приватне володіння!” Крім того, ці пахучі мітки мають велике значення на початку сезону кохання, коли самець і самка знаходять одне одного.

Більшість диких наземних ссавців мітять межі своєї території або сечею, або купами екскрементів, або кількома краплями спеціальних виділень. Тут у бобра дві можливості. Цей будівельник не задовольняється тим, що мітить за нагоди траву чи каміння, – він сам споруджує рубежі, які мітить. Його спеціалізовані залози виробляють речовину зі стійким запахом – колись об'єкт жадання людини.

У бобрів багато залоз на поверхні тіла. Так, поблизу ануса є два мішечки, де виробляється жирна рідина, якою тварина користується, щоб зробити своє хутро непромокальним.

Пахові залози, де утворюється мускус, – це парні утвори завдовжки 8 см і завширшки 4 см. За своїм походженням вони аналогічні сальним залозам, яких чимало у нашій шкірі. „Себум” – це густа масляниста рідина, яка утворюється в пахових залозах бобра. Світло-коричнева, коли вона свіжа, з часом темніє і розповсюджує нудотний запах. Неприємний запах має і велика кількість себуму. Але на своїй пахучій гірці бобер залишає лише декілька крапель: дуже слабкий розчин бобрового струменя має солодкуватий і приємний для нас запах.

Саме через мускус бобрів винищували у численних річкових басейнах. Колись про лікувальні властивості мускусу ходили легенди. Загалом усі частини гризуна були у пошані. Товчені боброві зуби додавали в супи як засіб від багатьох захворювань; епілептикам рекомендували спати на шкурах бобрів... А щодо бобрового струменя, то його вважали панацеєю мало не від усіх захворювань.

Хутро бобра

Лісисті береги озер і річок, темні болота – улюблені місця бобрів. Вони люблять простір, де земля і вода тісно переплетені, де вдосталь трави і коренів, ростуть тремтливі осики і берези з молочно-білими стовбурами.

Відшукати бобрів, поспостерігати за ними, відзначити особливості їхньої поведінки, вивчити їхні поведки, довідатися про норів, втаємничитися у їхню соціальну організацію – все вимагає неабияких хитрощів і терпіння. Легко виявити їхні хатки і заплави. Безмежно важко простежити за пересуванням тварини.

Краса бобрового хутра незаперечна. Це хутро якщо й не найцінніше, то, без сумніву, одне з найтепліших. На превеликий жаль біологічного виду, любителі оцінили це!

Хутро бобра складається з двох шарів. Зовні знаходяться остьові волоски, відносно товсті, блискучі, коричневі, інколи золотисто-жовті на кінчиках. Під цим захисним шаром розташований щільний короткий пух – підшерстя, дуже шовковистий, ніжний, щільний, свинцево-сірий. Саме у ньому накопичується тепле повітря, що допомагає тварині спокійно переносити різкі перепади температури. Але це лише за умови, що не промокає зовнішній шар, інакше вода потрапить на шкіру бобра, і внаслідок пониження температури тіла тварина загине.

Турбота про хутро не займає у бобра багато часу. Виходячи з води, він відразу струшує воду і втирає у зовнішній шар свого хутра трохи рідини, яку дістає зі своїх мускусних залоз. Потім він довго розчісується, використовуючи для цього чудове пристосування на задніх лапах, другий і третій пальці яких мають розчепірені нігті – так званий нігтик-гребінець, спеціально призначений для виконання цього життєво важливого ритуалу – догляду за хутром.

Людина давно зрозуміла, яку вигоду можна мати з чудового і теплого хутра бобрів. У Європі винищування бобрів почалося ще за часів античної Греції. Воно тривало і в часи римлян, і в середні віки, і в епоху великих географічних відкриттів. У Старому Світі попит на шкурки бобрів зростав особливо через потреби виробництва головних уборів. Бовер був одним з основних стимулів освоєння Нового Світу. Важко знайти іншу тварину, яка б так вплинула на хід історії, як бобри.

У Європі боброві шкури, привезені з Америки, перетворювалися то в золоті луїдори, то в блискучі гінеї, що стало не останньою причиною англо-французької війни за володіння Канадою у другій половині XVIII століття.

Хутро бобра стало єдиною одиницею грошового обміну в усій Північній Америці. У 1780 році дюжина шкурок була платою за рушницю. За шість шкурок можна було купити червону ковдру знаменитої Компанії Гудзонової затоки. Ці ковдри донедавна мали етикетки, в яких фігурували шкури бобрів. Наприклад, „ковдра три з половиною для односпального ліжка” означала ковдру завширшки у три шкури дорослого бобра і ще одного маленького! Неможливо підрахувати, скільки маєтків вибудовано на кістках бобра. Найвідоміший приклад – історія Джона Якоба Астора, який 1780 року вклав у торгівлю бобровим хутром лише декілька гіней, а за півстоліття став архімільйонером...

Все це, звичайно, призвело б до зникнення бобрів як біологічного виду на Землі, якби не... мода. Саме їй бовер завдячує тим, що вижив, бо на роду йому було написано вимерти. Приблизно 1840 року неймовірна пристрасть до головних уборів з фетру охопила колишніх прихильників головних уборів з хутра бобрів. Траппери, позбавлені ринку збуту, вимушені були ринутися на видобування інших, більш прибуткових видів тварин. Фетр зупинив масове вбивство бобрів.

Завбачливий вегетаріанець

Одне з найбільших задовolenь цих гризунів, якому вони присвячують години денного і навіть нічного часу, – це їжа.

Рідкісне видовище – побачити у кіно або по телебаченню бобра на свободі, за „столом“, сервірованим різноманітною їжею. Він сидить на задній частині, поклавши хвіст під сідниці і відігнувши його назад; це також улюблена поза тварини у ролі дроворуба...

Бобри чітко дотримуються вегетаріанського режиму харчування. Їхнє меню не таке вже й різноманітне, однак ці тварини повністю відкидають деякі групи рослин, особливо хвойні (ялину, сосну, модрина). Коронна страва бобрів, основа його харчування – це верби, а ще краще – дерева родів *Populus* (тополя, осика) і *Betula* (береза). З гілок цих дерев бобер добуває лише тонкий шар тканин росту під корою, решта практично неїстівна для нього. На зиму бобри заготовляють багато цього продукту, бо вживають в їжу лише невеличку частину кожної гілки. Він також ласує численними видами квіткових рослин (кропива, щавель, таволга), кореневищами водних рослин, ірисів, молодими паростками водяних лілій, гілками дерев і чагарників (дубу, вільхи, глоду). Харчування бобра залежить від сезону: влітку – трава і коріння, взимку – майже виключно гілки.

Бобри ніколи не впадають у зимову сплячку, як інші гризуни, наприклад, бабак або соня. Тому їхня активність і харчові потреби приблизно однакові впродовж року. Оскільки бобри не полишають свою хатку у льодяній водоймі, вони загинули би без запасу провіанту поблизу свого житла. Їхня харчова постіль (англійською – *feedbed*) складається з послідовних шарів гілок, від дна водойми до її поверхні заввишки інколи 2–2,5 м. Це треба бачити: як наповнено, з неослабною енергією тварини

ходять в ліс і повертаються звідти до свого продовольчого складу з гілкою в зубах... Якщо район заготівлі розташований у верхів'ї річки, бобри сплавляють ліс прямісінько до свого житла. Але в усіх випадках вони методично вкладають гілки, вмуровуючи їх в мул на дні, для чого й загострюють кін-

чики гілок. Усі інші гілки кріплять до цих, зафіксованих. Такий фундамент часто облаштований баластом з каміння і мулу.

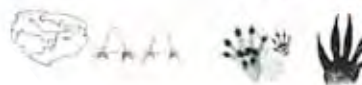
Вибрати оточення

Житло бобра має форму більш чи менш приплюснutoго конуса. Його основа і стінки зроблені з гілок і грязі, до яких додаються інші матеріали, що є навкруги. Як правило, основний жилий простір розташований вище найвищого рівня підйому води в басейні і оснащений підводним виходом, заглибленим більше, ніж на 1 м, щоб його не закупорив лід.

Житло бобра – це комфортабельний дім, у якому все як слід закріплено. Воно м'яке, тепле, повністю ізольоване від навколишнього світу, поруч – чудовий склад їжі. Водночас зруйнувати його практично неможливо. У своєму власному домі, у сплетінні стовбурів, гілок, кореневищ, трави, зацементованих гряззю, бобер може остерігатися лише двох ворогів – ведмедя зі страшними кігтями і людини з сокирою. Але ведмідь ніколи не наближається до бобрової хатки. Вовк, рись, росомаха або лисиця можуть лише залягти у засідці на сусідньому березі, сподіваючись, що бобер помилково вийде сам з води.

Територія, облаштована бобрами: видно боброві греблі і хатку

Зрозуміло, що будуючи хатку, в першу чергу треба подбати про фундамент. Це не так просто, як здається: знання гідрології тут вкрай необхідне. І саме тут криється найдивовижніша таємниця біології бобрів. Як цей гризун – досить примітивний ссавець з обмеженим об'ємом мозку – вирішує, і в більшості випадків правильно, де найкраще здійснити свої плани? Як він передбачає коливання рівня води в басейні від межені до повені, як наперед знає товщину льоду на річці? Якщо бобер обладнає вихід зі свого житла занадто високо, над мінімальним рівнем води (межень), він стане жертвою першого-ліпшого хижака, який проходитиме повз. Якщо ж він збудує своє сховище з гніздом нижче максимального рівня води (повінь), то ризикує бути затопленим, принаймні його малята, які ще не вміють плавати. Нарешті, якщо тварина не візьме до уваги товщину льоду у суворі холоди, вона буде замурована у своїй хатці так щільно, що помре з голоду за два метри від свого продовольчого складу. Слід зазначити, що помиляється бобер вкрай рідко.

Хатка бобра підіймається поблизу берега, у чистій воді глибиною приблизно два метри, найчастіше – на піщаній міліні посеред озера або річки (яка вже перегороджена греблею). Але підходить для неї і болото, вкрите рослинністю, де є якийсь старий пен ь і невелика група дерев. Неподалік від хатки обов'язково має бути глибоке місце.

Сухий і мокрий бобри

На відкритому озері легше стежити, щоб взимку вихід назовні не закривав лід. Це неможливо на піщаній міліні або у мілкому болоті: у цьому випадку бобер вимушений виривати щось на зразок спеціального виходу; це може бути тунель або глибока канава, недоступні для смертельного холоду.

Натуралісти вже з'ясували, що бобри не зводять споруд, доки попередньо не обстежать місце, вибране для житла. Як правило, вони починають будівництво житла лише після того, як проживуть на „навколишніх пасовищах” весь сезон. Вони повинні бути твердо переконані в тому, що ані їжа, ані будівельний матеріал ніколи не вичерпаються. Доволі рідко можна побачити, що тварина почала будівництво житла без попереднього тривалого відвідування басейну. Як правило, це самки з малятами, які випадково залишилися без житла (хатку зруйнувала людина, повернулася в інший бік течія).

Довге і мирне користування територією випасу та задовільне постачання продуктами харчування – ось два вирішальних фактори для вибору місця побудови нової хатки.

